

УДК 911.3

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.046>

Яценко Б. П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Геостратегічне позиціонування економічно розвинених країн сучасного світу

Геостратегічне позиціонування країн розглядається науковцями як прикладна субструктура політичної географії та геополітики що пов'язана з дослідженням формування функцій держави та азимутів її міжнародних відносин. У статті досліджуються загальні закономірності позиціонування економічно розвинених держав у геополітичних реаліях сучасної політичної карти світу («стиснення геопростору» світового господарства, композиції «геополітичних сил» держав, структура та динаміка системи «Світового Порядку» тощо). Водночас на прикладах США та Японії продемонстровано, що образ кожної країни та її позиція в геопросторі й часі цілком неповторні й залежать від комбінацій різних чинників національного та глобального рівнів.

Ключові слова: *Геостратегічне позиціонування, світова економіка, світовий порядок, гео економічні та геополітичні трансформації, Сила (геополітична).*

UDC 911.3

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.046>

Yatsenko, B. P.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Geostrategic Positioning Economically Developed Countries in the Modern World

Geostrategic positioning of the state—applied substructure of political geography and geopolitics that investigate the forming of independent state's functions and azimuths of its international relations. Present article explores the general regulations of advanced states positioning on the modern political map of the world (spatial compression of world economy, the composition of states' geopolitical “powers,” structure and dynamics of “World Order” systems, and so on). Simultaneously, on the example of the USA and Japan, are demonstrating that any country's icon and its position on the geospace and time quite unique and depend on combinations of different factors on national and global levels.

Keywords: *Geostrategic Positioning, World Economy, World Order, Geoeconomic & Geopolitic Transformation, Power (geopolitic).*

Геостратегічне позиціонування і роль геополітичних сил

Геостратегія — це географічна складова зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності держави. *Геостратегічне позиціонування* — прикладна субструктура політичної географії та геополітики, що досліджує закономірності формування функцій держави в цих видах діяльності. Інформація, що лягає в основу аналізу та виявлення закономірностей стратегічного позиціонування держави, фактично та ж сама, що й в класичних наукових розвідках з географічного, міжнародного або воєнного країнознавства. Це неупереджена оцінка стану природних, демографічних, науково-технічних ресурсів, стану транспортних комунікацій (як

місцевих, так і міжнародних), рівень культури та єдності народу, рівень науково-технічного прогресу та стан військово-промислового комплексу держави. Важливими є й такі важко кількісно оцінювані чинники, як політико-географічне положення держави, стан і вектори її зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних відносин. У внутрішньополітичному житті держави неабияке значення для її геопросторового вибору має стан духовних та ідеологічних вподобань суспільства [6, 9, 10].

Наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. гео економічні та геополітичні трансформації у провідних країнах світу знову в стані серйозних змін.

© Яценко Б. П., 2022.

В економічному житті науково-технічна революція продовжилась революцією інформаційно-технологічною, а в геополітичних процесах, які на Заході назвали епохою «після холодної війни», знову застосовуються дії мілітарної сили. Слід сказати, що наукові дослідження категорії «сила» (“power”) в ГЕО–політичній (геоекономічній та геополітичній) інтерпретації в наукових колах утвердилися в другій половині ХХ ст. Найвживаніші смислові значення терміна в політичному сенсі — здатність творити або протистояти [11]. Чинники «сили» країни або держави вбачаються в кількості населення, розмірах території, можливостях економічних ресурсів, успіхах науки й техніки, рівні культури та суспільної стабільності, бойових можливостях військових сил. Використання ж наявних ресурсів

«сили» залежить від здатності політикуму тієї чи іншої держави їх активізувати.

Актуальною стала проблематика геостратегічного позиціонування провідних держав. Вони є найбільш економічно розвиненою частиною сучасного світу й або пройшли всі етапи індустріальної стадії розвитку (так звані «постіндустріальні країни»), або мають сприятливе різноманіття чинників формування геополітичної «сили». При цьому на три десятки постіндустріальних держав припадає понад 55 % світового ВВП і 65 % витрат на військові потреби (див. табл. 1). Нарощують потуги геополітичної «сили» ще дюжина держав, де проживає 45 % населення планети та продукується до 30 % світового ВВП. Понад півтори сотні країн донині складають «світову периферію».

Таблиця 1.

Географія ресурсів «сили» (“power”) провідних країн світу в ХХІ ст.

Показник	Рік	США ¹	ЄС ¹	КНР	Японія ¹	Індія	Росія
Населення, % від світового	2000	4,6	7,8	20,9	2,0	17,1	2,4
	2018	4,3	6,7	18,7	1,7	17,7	1,9
ВВП, % від світового	2000	28,0	31,0	3,7	10,0	1,4	1,5
	2018	24,7	24,1	15,3	7,7	3,2	2,6
ВВП на душу населення, тис. дол. США	2017	59,5	34,0	8,7	36,0	1,9	9,0
Найбільші корпорації світу, % серед перших 500	2016	27,0	25,0	20,0	10,0	1,4	1,3
Витрати на військові потреби, % від світового рівня витрат	2010	42,0	20,0	6,0 ²	3,0	2,0	4,0 ²
Університети першої сотні світового рейтингу, кількість	2010	50	18	0	6	0	2
Користувачів мережі Інтернет, % від числа жителів країни	2018	78	85	53	92	30	76

Розглянемо склад діючих чинників та закономірностей позиціонування держав загалом і на прикладах двох характерних держав — США

(лідер Західного світу) та Японії (провідна постіндустріальна держава Азії).

Геоекономічні та геополітичні трансформації поля позиціонування економічно розвинених країн (загальні закономірності)

У стратегічному позиціонуванні суверенних країн, у їхньому пошуку місця під сонцем, проявляються дві групи різноякісних закономірностей. В основі трендів мейнстріму перемін лежать *геоекономічні та геополітичні трансфор-*

мації, добре видимі на економічній та політичній картах світу на зламі століть. Водночас і суспільство, і господарство кожної країни, на якому рівні розвитку вона б не перебувала, зберігають риси індивідуальності й неповторності, що скла-

¹ **Головні постіндустріальні країни:** США і Канада; ЄС (за винятком країн Балканського півострова); «Країни Далекосхідного трикутника» (Японія, Півд. Корея, Тайвань) а також Австралія, Нова Зеландія, Сінгапур, Ізраїль.

² Розрахункові дані подані на основі [4, 7, 8, 15, 16].

лися в умовах розвитку тієї чи іншої цивілізації. Тож у позиціонуванні країн, окрім економічних показників, слід враховувати досягнення культури та традиції народу кожної країни (суспільної історії країни), особливості її національної та територіальної ідентичності, динаміку політико-географічного положення.

Загальні закономірності змін у світовій економіці складаються так, що в процесі перебігу циклів науково-технічного розвитку економічно розвинені держави (точніше, їхні підприємницькі кола) стали володарями інформації про наукові та технологічні досягнення (патенти, ліцензії, ноу-хау тощо, яких не мають, або, з різних причин, не можуть освоїти інші країни), і мають значні контингенти висококваліфікованих спеціалістів.

Відбувається зміна пріоритетів у використанні економічних ресурсів, провідну роль став відігравати інтелектуальний капітал та мобільні фактори розвитку. Це модифікувало будову обробної промисловості, де на заміну гігантським заводам і трестам індустріальної ери прийшли диверсифіковані міжгалузеві корпоративні угруповання. Високотехнологічним став аграрний сектор (як агрохолдинги, так і фермерське господарство). Але особливо оновилися всі галузі сфери послуг.

В результаті аналогічної зміни пріоритетів у організації менеджменту відбувається перехід господарства на принципи зниження ресурсомісткості ВВП, тенденції розвитку господарства можуть бути розцінені як перехід від ресурсовитратної до ресурсощадної економіки. Формується новий тип господарства, так звана «економіка, базована на знаннях». При цьому країна може бути економічно розвиненою, володіючи скромними місцевими природними ресурсами.

Ефективність діяльності галузей третинного сектору економіки (сфери послуг) набуває вирішального значення. Фінансово-банківська діяльність із допоміжною, що обслуговувала оборот товарів і ресурсів на ринку (ця функція залишається за нею й надалі), перетворюється на провідну й самодостатню систему, яка починає визначати характер діяльності всіх інших систем господарства. Послуги з програмного та інформаційного забезпечення стають невід'ємною частиною господарських процесів. Транспортно-логістичні послуги набувають системного характеру — формуються транспортно-реалізаційно-логістичні системи. Рівень розвитку наукових досліджень разом із підготовкою кадрів вищої кваліфікації в університетах визначає перспективи майбутнього держав.

Вищезазначені закономірності формуються в нових геополітичних реаліях сучасних економічної та політичної карт світу, де найяскравіше проявляються такі тренди:

Модифікується геопростір світу — розвиток кіберкомунікацій призводить до перебудови соціально-географічного простору планети [2]. Відносно зменшуються зусилля при подоланні геопросторового розриву. Якщо функціонування світових ринків товарів і сировини продовжує залежати від пропускну здатності традиційних комунікацій, то робота більшої частини ринку послуг вже спирається на дії глобальних інформаційних систем і авіації, а ринки капіталу та валюти, використовуючи можливості інфраструктури фінансово-економічних центрів світу, оперують у режимі реального часу. Образно кажучи, відбувається «стиснення простору» світового господарства, яке доповнюється «стисненням інформаційного простору», формується інформаційна спільність планети. Це має важливі наслідки: «розмиваються» сталі системи адміністративних і політичних кордонів, полегшується реалізація «демонстраційного ефекту» на світовому споживчому ринку тощо.

Зростає взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік, які, реалізуючи переваги обміну товарами, послугами, факторами виробництва на глобальному ринку, невідворотно інтегруються в систему світового господарства (*World Economy*). При цьому розмивається самодостатність господарств не тільки країн периферії та країн з перехідною економікою, але й економічно розвинених країн. Зростає роль транснаціональних корпорацій, які, керуючись виключно критеріями економічної ефективності, намагаються «глобалізувати» економічні процеси.

Транснаціональні корпорації (ТНК та ТНБ), разом із суверенними державами, стають акторами, взаємодія яких формує систему світового господарства. ТНК поєднують використання гнучких форм власності та транснаціональної підприємницької діяльності з певною територіальною організацією управління, яка спирається на центри «сили» поліцентричної територіальної структури світового господарства. Формується сучасний вигляд глобальної системи «світового порядку» (*World Order*).

Зростає роль геополітичних «сил» (powers) в стратегічному позиціонуванні держав. Перелік чинників «сили» при позиціонуванні держав цілком сталий, але вони постійно модифікуються різноманітними впливами [12]. Політична

карта світу постійно трансформується з кожною геополітичною епохою, а протягом другої половини ХХ — початку ХХІ ст. в політичній географії планети відбуваються особливо динамічні зміни.

Після Другої світової війни державами-переможницями було сконструйовано систему світового порядку, основу позиціонування об'єктів якої склала система інституцій ООН, проведено мирне розмежування кордонів у Європі, Азії та на Тихому океані, в перші повоєнні десятиліття виникло декілька регіональних інтеграційних угруповань. Створено воєнно-політичні союзи — НАТО (*North Atlantic Treaty Organization*) та Варшавський пакт. Але, в міру становлення геополітики «біполярного світу», розгорнулася «холодна війна» між США та Радянськими Союзом. Це привело до виснаження економічних ресурсів СРСР, розвалу так

званого «соціалістичного табору», і, зрештою, розпаду Радянського Союзу. На місці центру геополітичної сили Євразії, яка позиціонувалась як одна зі стратегічних глобальних лідерів, в 1991 р. виникло 15 незалежних держав, у тому числі Україна.

На початку ХХІ ст. в структурі політичної карти світу склалися: а) ряд регіонів «сили» (Англоамерика, Західна Європа, Східна Азія) і в кожному з них позиціонувалися одна або декілька країн-лідерів; б) «стикові» або порубіжні регіони (наприклад, Центральна Європа, Середній Схід, Вест-Індія тощо); в) маргінальні геополітичні регіони (в яких є свої регіональні лідери). В межах окремих країн теж відбуваються геопросторові зміни, серед них найважливіші — у формуванні метрополітенських регіонів, в які трансформуються потужні моноцентричні та поліцентричні агломерації.

Приклади позиціонування держав

Образ кожної країни та її позиція в просторі й часі цілком неповторні: в часовому вимірі на планеті ніщо не залишається незмінним, а в її геопросторі — кожне географічне місце є унікальним.

Для конкретних прикладів бачення моделей стратегічного позиціонування держав у гео-

просторі обмежимося мінімумом. Розглянемо феномени США — глобального лідера західно-християнської цивілізації та Японії — найбільш технологічно просунутої країни серед цивілізацій Азії.

Сполучені Штати Америки

Перша в Новому Світі незалежна держава переселенців, духовні засади суспільства якої сформовані переважно мігрантами із Європи. Нині це постіндустріальна держава, перша в світі за абсолютною величиною ВВП, найбільшими у світі науково-технічним потенціалом і ресурсами геополітичної сили, що дозволяють США відігравати провідну роль у політичному житті планети.

В пору становлення і піонерного розширення держави сприятливі для освоєння природні умови та ресурси на більшості її території, давали змогу розвивати всі життєво важливі види господарської діяльності. Досягти ж безпрецедентного успіху на економічній царині стало можливим у результаті поєднання цивілізаційних засад творення багатоетнічної, але політично згуртованої нації з дієвою моделлю демократичного управління, свободи підприємницької діяльності та вільної конкуренції, не обмеженої надмірним регулюванням з боку держави. Якщо в ХІХ ст. США були привабливими для залучення капіталу, то в ХХ ст. — сучасних технологій

і розвитку наукових досліджень. Для трудової міграції країна була привабливою завжди.

Щодо *національного виміру* стратегічного позиціонування у американських фахівців побутує думка, що економіка Штатів має бути **Fair** (відкритою і чесною), **Smart** (розумною і високотехнологічною) та **SUSTAINABLE** (стійкою та збалансованою) [14]. СМАРТ-економіка бачиться у впровадженні найкращих («проривних») технологій у виробничій діяльності; суть ФЕЙР — відкриті та чесні відносини у внутрішній політиці; СУСТЕЙНЕБЛ — усвідомлення необхідності сталих і збалансованих дій, аби протистояти техногенним загрозам географічному середовищу, стану міст та інфраструктурі країни.

США — країна-цивілізація, має всі види життєдіяльності, які забезпечують їй можливість глобального лідерства. Це федерація на терени штатів якої з усього світу стікається як дешева робоча сила, так і кваліфіковані кадри в усіх сферах економіки, склалися потужні корпорації промисловості та сфери послуг, працюють

передові університети, в яких готують фахівців найвищого рівня, валюта країни — долар — найбільш популярна в світі. Держава продукує понад $\frac{1}{4}$ світового ВВП, вкладає понад $\frac{2}{5}$ витрат країн світу на військові потреби, має найпотужнішу в світі систему науково-дослідних і конструкторських робіт. За цих обставин обсяги продукції вторинного і первинного секторів економіки теж одні з найбільших у світі [7].

В глобальному вимірі стратегічного позиціонування Сполучені Штати займають верховну позицію у вирішальних сферах «світового порядку» — військовій, економічній, науково-технічній, культурній [1].

Військова сила США не має рівних у глобальній присутності. І йдеться не про ядерну зброю. Систему безпеки забезпечують як сили, керовані із Америки, так і інтегровані сили НАТО або регіональних союзників (Японія, Південна Корея, Тайвань тощо). Сполучені Штати можуть контролювати ситуацію відразу на декількох потенційних театрах силових протистоянь (мережі військових баз на суші, просторах світового океану, супутники в космосі тощо).

Міжнародна економічна співпраця. Товарний експорт США складає менше 9 % світового показника (Китай — 12%) [7]. Але основні зовнішньоекономічні надходження дають різні галузі сфери послуг. Сполучені Штати — лідер у фінансово-банківській діяльності — $\frac{1}{4}$ зовнішніх валютних надходжень в країнах світу (ЄС в цілому — до $\frac{1}{2}$, але навіть найбільші країни Європи значно поступаються США) [7], лідер у інформаційній діяльності (зокрема мережа Інтернет), найпотужніша в світі кіноіндустрія (індійська має більші показники за рахунок тиражування перекладів тих самих фільмів), індустрія туризму (поступається лише Франції та Іспанії).

Науково-технічний комплекс і університети США — найпотужніші в світі. Цьому сприяють

об'єднані можливості фінансування як державою, так і великими корпораціями (при тому, що навчання платне), наявність найсучаснішого оснащення наукових лабораторій в університетських і дослідницьких центрах, найкращі перспективи професійного росту науковців. В державі сформувалося близько 170 технопарків найрізноманітнішої спеціалізації. Всесвітньо відомими є «Кремнієва долина» в передмісті Сан-Фраціско, «Шосе 128» в передмісті Бостона, науково-дослідний парк NASA, формується науково-дослідний парк долини Гудзону (штат Нью-Йорк). Великі обсяги наукових досліджень ведуть провідні університети. Викликає повагу рейтинг університетів за результатами навчальної роботи. Ми вже підкресливали, що в першій за рейтингом сотні університетів світу — половину репрезентують Штати. Перелік 1-ї десятки ВНЗ США ще поважніший: Гарвард і Массачусетський технологічний у Бостоні; в регіоні Нью-Йорка — Колумбійський в Нью-Йорку, Принстон в штаті Нью-Джерсі, Йел в штаті Коннектикут; в Каліфорнії Стенфорд і Каліфорнійський технологічний; в інших регіонах — університети в Чикаго і Пенсильванський в Філадельфії). Вища школа США не тільки «кузня» підготовки національних кадрів. Мільйони зарубіжних студентів навчаються в американських університетах і багато найдібніших залишаються в США, а випускників, що повернулись додому, можна побачити на керівних посадах у країнах усіх континентів.

Національна культура Сполучених Штатів в силу історичних особливостей її формування є поєднанням надбань культури різних народів, що прибули на Північноамериканський континент. Що б не казали про її глибину й традиції, глобальний вплив американської культури незаперечний. Кіно і телепрограми, а разом з тим — музика, в якійсь мірі — мода, спосіб спілкування мають привабливість, особливо для молоді світу.

Японія

Країна-цивілізація, основи будови суспільства якої складає сув'язь духовних основ сінтоїзму та буддизму з філософськими основами конфуціанства. Народ, що сформував це суспільство, виник при об'єднанні племен, що прийшли на острови архіпелагу з двох напрямків: із західної частини Океанії та глибин Азії, задовго до нової ери. В середині першого ти-

сячоліття нашої ери племена ямато консолідувались у державне утворення з ядром у регіоні, який нині називається Кансай і потіснили аборигенів — племена айну. В долині були побудовані перші столиці — Нара, а в 794 р. Хейян-кьо (Кіото), які відіграли виключно важливу роль у становленні японської нації та культури.

Покони³ племен, що сформували країну Ямато, лягли в духовну основу релігії *Сінто* («Шлях богів»), буддизм прийшов на острови в 538 р., в ті ж часи японські достойники ознайомились з основами конфуціанства. Ці складові згідно з «Реформами Тайка» (645 р.) лягли в основу моделі держави НІХОН 日本 (ієрогліфи 日 «сонце» і 本 «основа», звідки образ «країни вранішнього сонця»), а *Ямато* й досі бачиться як мрійливо-естетичний символ японської історії та культури.

В національному вимірі позиціонування культура та традиції в Японії відіграють виключно важливу роль. Поруч із культурами древніх цивілізацій Азії, японська теж має глибоку історію. Відразу ж із запозиченням ієрогліфічного письма були написані оповіді з історії країни — «Кодзікі» та «Ніхон-сьокі». Міфи із «Кодзікі» й досі викладають у початковій школі (роль сонцеликої богині Аматерасу — головної в сонмі богів, міфи про появу основних символів держави, це дзеркало, меч, низка яшми, хризантема тощо). У VIII ст. була винайдена система японського письма (поєднання ієрогліфів і двох азбук-кана) і створені нові форми поетичних творів — *танка* та *хайку*, видана перша антологія японської поезії «Манйосю» («Збірка 10 тисяч аркушів»). Наприкінці X ст. написані класичний роман Мурасакі Сікібу («Гендзі моногатарі» — «Повість про принца Гендзі», в перекладі на європейській мові, зокрема на українську, це три томи) та збірка естетичних новел Сей Сьонагон «Макура-но сьосі» — «Записки із підголів'я».)

В наступні століття митці країни створили театр *НО*, а ченці — естетику чайної церемонії (*Отя-но ю*), художники — картини *Укійо е* («Плиний світ» — твори японського імпресіонізму того ж часу, що і в Європі). Архітектори Японії від шедеврів часів раннього середньовіччя (VIII ст. — «Великий Будда» в Нара — на той час найбільший в Азії) до змарочосів XXI ст., залишаються на передньому краї архітектури. Дизайнери одягу віддавна розробили естетику вишуканих кімоно і юката. Та й відомі японські мечі-катана — не тільки надійна, але й гарна зброя.

Діюча нині організаційно-управлінська система і будова господарства держави склалася після перемоги буржуазно-демократичної революції Мейдзі (1868 р.) коли японці перейняли «західні» бачення моделі демократичної країни. Ще в часи «Мейдзі ісін» (історичний період на зламі XIX—

XX ст.) Японія швидко розбудувала ринкове капіталістичне господарство, заклала основи індустріальної держави, військова потуга якої здатна була розгромити армію та військово-морський флот Росії (1905 р.), а трохи раніше — Китаю. Після Другої світової війни вщент розгромлена країна швидко та без істотного вливання іноземного капіталу спромоглася відбудувати господарство, провести радикальні політичні та економічні реформи, досягти рівня розвитку постіндустріальної держави. Японське суспільство організовано та ефективно долає жорстокі виклики природи (бо ж землетруси, цунамі, тайфуни — звична річ).

У XXI ст. країна «Вранішнього сонця» входить із промисловістю, оснащеною найновішими технологіями, великими валютно-фінансовими ресурсами, потужним науковим комплексом, який дозволяє будувати «економіку, бudoвану на знаннях», має ефективно діючу техніко-економічну інфраструктуру. Продукція корпоративних угруповань держави займає міцні позиції на світових ринках, а капітал — веде активну інвестиційну діяльність (країна — 3-й у світі за обсягами інвестування експортер капіталу, зокрема із створення спільних підприємств) [3]. Як бачимо, функціональні компоненти господарства та їхня роль — цілком на рівні інших постіндустріальних економік. Але для японської економічної системи характерні деякі унікальні особливості.

Позаяк Японія — конституційна монархія, історично символом законодавчої влади є імператор (*Тенно*) особа священна (ще від часів богині Аматерасу) і, згідно з конституцією, є символом народу і держави. З боку держави діє урядова система, репрезентована урядом (*Сейфу*) і різноманітними дорадчими, координаційними, науково-дослідними та іншими установами (*Канryo*), які взаємодіють із законодавчою владою — парламентом (*Коккай*) та незалежною судовою владою. З боку юридичних осіб діють корпорації, а точніше — угруповання корпорацій різних типів (*Кейрецу*, *Дайкігьо-сюдан*, фінансові кола (*Кін'ю гьокай*) та група державно-корпоративних організацій (*Дзайкай*). На початку XXI ст. основною опорою фінансової системи країни стали три мегабанки — «Міцубісі-UFJ», «Мідзухо», «Міцуй-Сумітомо», а також «Поштовий ощадний банк» («Юбін тьокін сейдо» — найбільший за обігом коштів, бо обслуговує гроші фізичних осіб) та «Софт-банк» (обслуговує Інтернет) [5].

³ В древніх віруваннях це неписані традиції, беззаперечні для виконання.

В Дзайкай опорними стовпами бізнесу є квазі-державна організація *Кейданрен*, яку образно називають «тіньовим урядом» Японії. Сучасні «дзайкай», разом із фінансовими колами, є своєрідним «серцем» організаційно-управлінської системи господарства країни.

Глобальний вимір стратегічного позиціонування. Основні чинники, що його формують в Японії: працьовитість народу, шляхетна, з добрим історичними традиціями, культура суспільства, стійка й збалансована економіка, базована на знаннях.

Після поразки в Другій світовій війні Японія деякий час розглядалася на Заході як «забутий гравець». У сучасну геополітичну епоху в політикумі і бізнесових колах держави склався консенсус щодо формування її нових можливостей геостратегічного позиціонування [13]. Підприємницькі кола оцінили можливості держави в міжнародній економічній співпраці, а політикум — в утвердженні статусу «Країни вранішнього сонця» як одного із основних геополітичних центрів «сили» Азійсько-Тихоокеанського регіону.

В міжнародній економічній співпраці Японія є одним із світових лідерів (3-тя за розмірами ВВП і 4-та за розмірами товарного експорту в світі в 2018 р.). Міцні позиції на світовому ринку країни забезпечують декілька міжгалузевих систем, зокрема: а) потужна фінансово-банківська система, що не лише організує національне підприємництво, але й веде активну інвестиційну політику за кордоном; б) обробна промисловість, оснащена найновішими технологіями світового рівня, домінують транспортне машинобудування (20 % — у якому половина продаж припадає

на автомобілебудування) і високотехнологічні галузі електроніки й електротехніки (21 % — виробляється все: від «тонкої кераміки» до роботів); в) науковий комплекс (НДІ корпорацій і держави) й висококласні державні та приватні університети. Нестача місцевої сировини та витрати на її імпорт (паливо, мінеральна сировина, ліс тощо) в господарстві перебиваються високим рівнем культури праці робочої сили, гнучким використанням капіталу, високим рівнем технологій і прикладних наукових досліджень.

Водночас в умовах глобалізації трансформується композиція геополітичної «сили» держави. Ефективно використовуються економічна, «м'яка» та «розумна» сили. Специфіка використання мілітарної складової геополітичної сили в тому, що після поразки у війні, згідно з конституцією, прийнятою в 1945 р., японське суспільство з розумінням сприйняло зобов'язання незастосування сили в міжнародних конфліктах (ст. 9 конституції). Війська сил самооборони держави не можуть бути використаними за кордоном. Стратегія оборони території власне Японії тісно пов'язана з гарантіями безпеки в рамках «Американо-Японської угоди про безпеку».

В перипетіях внутріполітичної боротьби щодо моделі глобального стратегічного позиціонування Японії важливим буде те, як японське суспільство бачить свою країну [15]. В щорічних соціологічних опитуваннях в ХХІ ст. виявлено цікавий тренд. Респонденти найнижче (10 % і менше) оцінили «помпу» про економічне «просперіті» і застосування «смарт-технологій», найвищі бали (від 30 до 40 %) мають культура та мистецтво, історія та традиції, краса Японії.

References [Література]

1. Кіссінджер, Генрі. Світовий порядок (Пер. з англ.). Київ: Наш формат. 2018. С. 273–288.
2. Маруняк Є. О. Просторові дилеми глобалізації та їх концептуалізація // Укр. геогр. журнал. 2012, № 4. С. 36–42.
3. НИХОН КОКУСЕИ ДЗУЕ. Кокусейся. Токіо, 2018. [Японською мовою]. [日本国際協会. 国際社. 2018年東京. NIHON KOKUSEI ZUE. (2018). *Kokuseishya*. Tokyo. [In Japanese.]]
4. СЕКАЙ КОКУСЕИ ДЗУЕ. Кокусейся. Токіо, 2018. [Японською мовою]. [世界国際協会. 国際社. 2018年東京. SEKAI KOKUSEI ZUE. (2018). *Kokuseishya*. Tokyo. [In Japanese.]]
5. Яценко Б. П. Фінансово-банківська система Японії. В зб. Суспільно-політичні трансформації в країнах Сходу. Київ: Вид. інст. сходознавства НАН України. 2014, № 1. С. 21–26.
6. Brzezinsky, Zbigniew (2012). *Strategic Vision*. Basic Books. New York. 208 p.
7. CIA World Factbook. (2018–19). *Skyhorse Publ.* New York. 1130 p.
8. FORTUNE 2016. *Fortune Com.* N.Y., pp. 110–111, F1–F8.

9. Gray, C. S. Geopolitic of Superpower. (1998). *Lexington*.
10. Grigiel, J. (2006). Great Power and Geopolitic Change. N.Y.
11. Nye, J. S. (2011). The Future of Power. *Public Affairs*. New York. 282 p.
12. Nye, J. S. (2004). Soft Power. *Public Affairs*. New York. 1–10.
13. Pyle, K. B. (2007). Japan Rising. *Public Affairs*. New York. 420 p.
14. Sachs, J. D. (2017). Building the New American Economy: Smart, Fair & Sustainable. *Columbia Univ. Press*. N.Y. 122 p.
15. Tadokoro, Masayuki. (2011). Article in the “Japan as a ‘Normal Country’” *Univers. of Toronto Press*. Toronto, London.

Стаття надійшла до редакції 28.12.2021

For citation [Для цитування]

Яценко Б. П. Геостратегічне позиціонування економічно розвинених країн сучасного світу // *Укр. геогр. журн.* 2022. № 2. С. 46–53. [Українською мовою]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.046>

Yatsenko, B. P. (2022). Geostrategic Positioning Economically Developed Countries in the Modern World. *Ukr. Geogr. Zh.*, 2, 46–53. [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.046>

УДК 911.3 (477)

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.053>

Лісовський С. А., ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0435-6405>.

Інститут географії НАН України, Київ

Україна як донор економічного розвитку росії та срср

Метою дослідження є з'ясування ролі України як донора в забезпеченні розвитку росії та колишнього радянського союзу, доказ постійного від'ємного для України руху ресурсів між нею і союзним центром, виявлення наслідків такого нееквівалентного обміну для населення, господарства і природи країни. На основі аналізу статистичних джерел, серед яких значну частину складають енциклопедичні видання, статистичні довідники, матеріали з'їздів комуністичної партії срср та інші джерела радянського періоду, які важко запідозрити в подачі вигідної для України статистики та симпатії до неї, доведено унікальну роль нашої країни в утриманні й розвитку росії та більшовицької імперії загалом. Значна увага надана аналізу ролі України як житниці всього срср та оцінці масштабів традиційного грабунку українського зерна й іншої сільськогосподарської продукції, який тривав протягом усього часу перебування в радянському союзі та російській імперії, і який зараз, як і впродовж сотень років, відкрито здійснює російський агресор на тимчасово окупованих українських землях. Наукова новизна статті полягає у комплексному аналізі економічних, соціальних та екологічних наслідків довготривалої експлуатації інтегрального потенціалу розвитку України.

Keywords: Україна, експлуатація росією ресурсів України, виснаження потенціалу розвитку.

UDC 911.3 (477)

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.053>

Lisovskyi, S. A., ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0435-6405>.

Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Ukraine as a Donor of the Economic Development of russia and the ussr

The purpose of the research is to clarify the role of Ukraine as a donor in ensuring the development of russia and the former Soviet Union, proving of the constant negative for Ukraine movement of resources between Ukraine and the union center, identifying the consequences of such non-equivalent exchange for the population, economy, and nature of the country. The unique role of our country in the maintenance and development of Russia and the Soviet Union, in general, is confirmed on the basis of the analysis of statistical

© Лісовський С. А., 2022.